

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
ФАКУЛЬТЕТ СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА
Кафедра майстерності актора

АНОТАЦІЯ

До творчого проєкту

**Захист сценічного образу Янсона в дипломній виставі за п'єсою
Володимира Винниченка «Чорна Пантера і Білий Медвідь»
на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»**

Виконав:

здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти

галузь знань 02 «Культура і мистецтво»
спеціальність 026 «Сценічне мистецтво»

Ігор СИРОМЯТНИКОВ

Керівник творчого проєкту:

старший викладач з майстерності
актора ХДАК,

заслужена артистка України

Ольга ДВОЙЧЕНКОВА

Рецензент:

Завідувач кафедри

театрознавства,

кандидат мистецтвознавства,

доцент

Юлія ЩУКІНА

Допущено до захисту

Зав. кафедри _____ / Віталій МІЗЯК /

11 червня 2025 р.

Харків 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 «ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОГО ДЖЕРЕЛА ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА «ЧОРНА ПАНТЕРА І БІЛИЙ МЕДВІДЬ»».....	4
1.1. Біографія та творчий шлях автора – Володимира Винниченка.....	4
1.2. Історія написання та художнє втілення п’єси «Чорна Пантера і Білий Медвідь».....	6
1.3. Опис основних подій згідно розвитку сюжету.....	8
РОЗДІЛ 2 «МЕТОДИКА РОБОТИ НАД СЦЕНІЧНИМ ОБРАЗОМ»	16
2.1. Характеристика та аналіз образу Янсона.....	16
2.2. Образ Янсона та його взаємовідносини з іншими персонажами	17
2.3. Робота над характером та характерністю	18
2.4. Надзавдання та наскрізна дія ролі	21
РОЗДІЛ 3 «СЦЕНІЧНЕ ВТІЛЕННЯ ОБРАЗУ ЯНСОНА».....	22
3.1. Використання виразних засобів для становлення сценічного образу (голосова та пластична характеристики, темпоритм ролі).....	22
3.2. Костюм, грим та реквізит	23
ВИСНОВКИ	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	25
ДОДАТКИ.....	27

ВСТУП

Матеріалом для дипломної роботи було обрано п'єсу В.Винниченка "Чорна Пантера і Білий Медвідь", бо це сильний, емоційно насичений матеріал, у якому дійсно є що грати і про що грати. У ньому — багато внутрішніх конфліктів, чесних переживань, моральних дилем. Твір підіймає такі суттєві проблеми як життя митця в суспільстві, вибір між сімейними обов'язками та власними амбіціями, проблему людських стосунків, тощо. І це все те, що цікаво і глядачу, і актору.

Мені було запропоновано роль Янсона. Він не головний персонаж цієї драми, але дуже важливий для розвитку подій. Він ніби залишається в тіні, але саме через нього рухаються ключові сцени. Його дії мають наслідки для головних героїв, а мотиви цих дій — глибокі та непрості.

Образ Янсона залишається **актуальним** і сьогодні, адже він втілює собою лицарську честь і гідність, мовчазну, ширу, самозречену любов, яка не вимагає нічого у відповідь. У сучасному світі, де переважає демонстративність і швидкоплинність почуттів, постать такого стриманого, вірного та емоційно відповідального чоловіка звучить як тиха, але дуже сильна правда.

Метою мого творчого проєкту є: оволодіти теоретичними та практичними методами роботи над роллю Янсона та представити результати цієї праці у практичному втіленні сценічного образу. Досягнення цієї мети потребує вирішення таких **завдань**:

- аналіз життєвого та творчого шляху Володимира Винниченка;
- розбір історії написання твору «Чорна Пантера і Білий Медвідь» та особливості художнього втілення драматичного твору;
- глибокий аналіз характеру Янсона як сценічного образу;
- виявлення завдання і наскрізної ролі персонажа;
- визначення особливостей втілення образу Янсона засобами акторської виразності.
- сценічне втілення образу Янсона.

РОЗДІЛ 1 «ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОГО ДЖЕРЕЛА ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА «ЧОРНА ПАНТЕРА І БІЛИЙ МЕДВІДЬ»»

1.1. Біографія та творчий шлях автора – Володимира Винниченка

Володимир Кирилович Винниченко народився 28 липня 1880 року в місті Єлисаветград (нині — Кропивницький) у багатодітній селянській родині. Батько працював кочегаром, мати була наймичкою. З дитинства він стикався з бідністю, але мав надзвичайну жагу до знань і прагнення до справедливості. Завдяки наполегливості вступив до гімназії, але був виключений за участь у революційній діяльності. Попри це, продовжив навчання самостійно й згодом вступив до юридичного факультету Київського університету. Там він також не затримався надовго — знову арешт, знову виключення. Ці події остаточно визначили його життєвий шлях як митця й борця.

На початку 1900-х років він почав публікувати свої перші літературні твори, які одразу викликали резонанс. Його стиль був новим для української літератури — відкритий, психологічний, прямий. Він писав про внутрішні переживання людини, про тілесність, про моральні конфлікти — про те, про що інші мовчали. Уже в цей період почав формуватись той Винниченко, якого ми знаємо: мислитель, який не боявся йти проти течії.

Його революційна діяльність не обмежувалась словами — він був активним членом Української соціал-демократичної робітничої партії, брав участь у підпільній роботі, писав прокламації, перевозив нелегальну літературу, організовував страйки. Через це неодноразово потрапляв у в'язницю, зокрема в Лук'янівське СІЗО в Києві. Його звільняли за амністіями, іноді — завдяки заставам українських меценатів, таких як Євген Чикаленко. У 1907 році він назавжди залишає Російську імперію й переходить у вимушену еміграцію.

Протягом наступних років він живе у Відні, Парижі, Женеві, Римі, на острові Капрі, в Берліні. В еміграції він не зупиняє свою літературну діяльність — пише оповідання, романи, п'єси, які видаються в Україні та за її межами. Водночас

активно листується з українськими інтелігентами, підтримує контакти з Франком, Лесею Українкою, Грушевським, пізніше — Петлюрою. Він входив у середовище українських модерністів, був близький до європейської інтелігенції, уважно стежив за філософськими течіями — зокрема за ідеями Ніцше, Ібсена, Толстого. Усе це формувало його унікальний авторський стиль.

Особисте життя Винниченка також залишило відбиток на його творчості. Він мав кілька романів, але справжнє партнерство знайшов у Розалії Ліфшиць — освіченій жінці єврейського походження, що вивчала медицину у Сорбонні. Вони познайомилися в Італії у 1909 році й через два роки одружилися. Розалія стала не лише його дружиною, а й другом, редактором, перекладачкою, людиною, яка пройшла з ним усе життя. Вона вивчила українську мову й до кінця називала себе українкою. Їхній союз був прикладом партнерства у найвищому сенсі — духовного і творчого.

Після Лютневої революції 1917 року Винниченко повертається в Україну. Його зустрічають як символ національного руху. Він стає одним з очільників Центральної Ради, бере участь у написанні Універсалів, очолює перший український уряд — Генеральний Секретаріат. Саме він підписує документи, які проголошують автономію України. Проте політичні реалії виявляються жорстокими: внутрішні конфлікти, тиск більшовиків, поразки на фронтах. Розчарований, Винниченко подає у відставку, виїжджає за кордон, а в 1920 ще раз — востаннє — повертається до радянської України. Та побачивши масштаби насильства, репресій і контролю, знову залишає Батьківщину — вже назавжди.

Останні 30 років свого життя Винниченко проводить у Франції, у власному маєтку в Мужені. Там він живе з Розалією, працює у саду, пише щоденники, займається живописом, розвиває свої філософські погляди. В цей період створює утопічний роман «Сонячна машина», численні драматичні твори, а також головну працю свого життя — філософську систему «Конкордизм», у якій намагається примирити людину з собою, суспільством і природою. Він називав цю концепцію «найдорожчим своїм твором».

У 1933 році, після Голодомору та початку репресій в Україні, Винниченко пише відкритого листа до Політбюро КП(б)У, у якому звинувачує радянську владу в геноциді українського народу. Після цього його твори офіційно забороняються, ім'я — викреслюється з літературного канону.

Помер Володимир Винниченко 6 березня 1951 року у Мужені, Франція. Його поховали на місцевому цвинтарі. Він так і не побачив незалежної України, однак залишив по собі потужний слід: як автор, як політик, як філософ, як людина, яка завжди говорила правду — навіть коли її не хотіли чути.

1.2. Історія написання та художнє втілення п'єси «Чорна Пантера і Білий Медвідь»

П'єса «Чорна Пантера і Білий Медвідь» була написана Володимиром Винниченком у 1911 році, в період його активної творчої та особистісної трансформації. Це був час, коли він вже мав за плечима досвід боротьби, арештів, еміграції, літературного визнання і водночас — глибоких внутрішніх пошуків. Саме на зламі двох десятиліть, між юнацьким радикалізмом і більш філософським поглядом на життя, народжується цей текст — дуже особистий, щирий і драматичний.

На момент написання драми Винниченко жив за кордоном. Він оселився з дружиною Розалією в Італії, багато мандрував, писав, вів щоденники, розмірковував над сутністю людських стосунків. У цей час його все більше цікавила не лише політична дійсність, а й психологія, етика, кохання, інтимна сфера людських почуттів. Саме це й стало основою для «Чорної пантери і Білого ведмеда».

П'єса з самого початку задумувалася як глибоко особиста. Багато дослідників вважають, що в її основі — автопортрет самого Винниченка, замаскований під фігуру художника Корнея. Ріта — жінка, з якою він перебуває у непростих стосунках — також має ознаки реальних жінок із його минулого. Саме тому конфлікт, який розгортається в п'єсі, не виглядає штучним — він глибоко прожитий, психологічно точний, болісний. Це не вигадана історія — це

результат внутрішнього досвіду, спроба автора зрозуміти себе і свої стосунки з життям, творчістю та близькими людьми.

Вперше п'єса була надрукована у 1911 році у Львові. Це одразу викликало хвилю зацікавлення: з одного боку, текст був дуже незвичним для української драми — не історичним, не соціальним, а психологічним, інтимним, камерним. З іншого боку — мова йшла про кохання, ревності, творчий стан і навіть про тілесність, що на той час було майже табуваною темою. Для української сцени початку ХХ століття це було сміливо, навіть провокативно.

Що стосується самої структури твору — вона дуже кінематографічна: 4 дії, зосереджені не стільки на діях, скільки на станах. Ми не бачимо масштабних подій — ми бачимо внутрішнє зрушення, напругу, психоемоційні зміни. Усе побудовано на діалогах, натяках, підтекстах, що робить п'єсу складною для гри, але надзвичайно цікавою для актора.

Центральною темою твору є конфлікт між любов'ю та мистецтвом, між почуттям і свободою, між самореалізацією і потребою бути поруч із коханою людиною. Корній — художник, який переживає творчу кризу. Він не може писати, йому бракує внутрішнього імпульсу. Ріта — його дружина, палка, емоційна, імпульсивна, жінка, яка прагне бути коханою, бути поруч, мати повноцінну сім'ю. Але між ними стоїть те, що часто стоїть між митцем і світом — неспівпадіння ритмів, бажань, потреб.

Саме в цьому конфлікті і народжується головне питання: чи можна поєднати особисте щастя і творчу реалізацію? Чи не стає любов пасткою для людини мистецтва? Чи має жінка право вимагати від чоловіка бути «просто її», якщо він — не просто чоловік, а митець, одержимий власним внутрішнім вогнем?

Образи «чорної пантери» та «білого ведмедя» — це не просто метафори. Це символи двох різних світів. Ріта — як пантера — красива, небезпечна, вибухова, сильна. Вона вимагає, бореться, не приймає напівтонів. Корній — як білий ведмідь — спокійний, холодний, внутрішньо скований, глибокий, але далекий. Вони кохають одне одного, але не можуть бути поруч без болю.

І тут особливо важливо згадати про другорядних персонажів, які в цій історії не менш значущі. Янсон, Сніжинка, Мулен, Мігуеллес, — це ті, хто підсилюють головну колізію. Зокрема, Янсон — людина, яка не має власного «я» у цій історії, але водночас діє — через любов, через залежність, через потребу догодити. Він не просто фоновий персонаж, а інструмент, через який автор показує, як глибоко одна емоція може визначати вибір людини.

Драма не має однозначного фіналу, як і саме життя. Це не моралізаторський твір, не «урок», а відкрита рана, яку автор намагається осмислити. Саме тому «Чорна Пантера і Білий Медвідь» залишається актуальною навіть сьогодні — в епоху, коли питання самореалізації, емоційної зрілості та внутрішнього вибору так само гостро стоять перед кожною людиною.

Твір ставить складні запитання, не дає простих відповідей, вимагає глибокого проживання й переосмислення. Для актора — це справжній виклик. Тут неможливо сховатися за форму чи жест — потрібно бути чесним, відкритим, вразливим. Саме тому ця п'єса була обрана для постановки нашою групою: у ній є про що говорити, і, головне — є, що грати.

1.3. Опис основних подій згідно розвитку сюжету

Твір складається з 4 дій.

І Дія

Дія відбувається в Парижі, у ательє художника Корнія, де він живе разом із дружиною Ритою та сином Лесиком.

На початку дії Корній, Рита, мама Корнія, Янсон, Сніжинка і Мулен зібралися за столом на вечерю. Гості ведуть звичайну розмову про життя в Парижі, про виставки, про знайомих. Рита намагається підтримувати бесіду, жартує, звертає увагу на гостей.

Корній у цій розмові бере участь мало, говорить коротко, іноді з роздратуванням. Дивлячись на те як Рита поводить себе з Муленом він ревнує та йде в кімнату.

Рита входить вслід за Корнієм, та дорікає йому за холодність, вона відчуває, що той весь поглинений своїм мистецтвом, а про сім'ю забуває. Рита говорить

йому про Лесика. Дитина хвора і можливо треба буде виїхати з Парижа, щоб її врятувати.

Відбувається розмова Рити з мамою. Вони обговорюють Корнія, зокрема те, що полотно для нього наче на першому місці. Рита не може так жити, і якщо Корній не хоче включатись в життя сім'ї, то й вона не буде.

«Коли він так, то й я не буду мовчати. До якої це пори буде? Дитина? Він кидає, і я кину! Хай!»

Далі Рита чує плач Лесика і кидається до нього. Ми розуміємо, що насправді Рита не зможе нікого кинути.

Під час вечора гості переходять у ательє, де стоїть велика картина Корнея.

Сніжинка і Мулен захоплюються роботою художника, кажуть, що полотно має величезну силу, розмірковують на тему що є мистецтво та взагалі краса. Сніжинка також каже що якщо Мулен зараз купить полотно, то заробить на ньому набагато більше. Для того щоб показати месье Мулену красу, вона використовує Янсона, говорить йому стрибнути з вікна вниз. Чоловік готовий виконати всі її бажання не сумніваючись в необхідності, спокійно і віддано, видно, що він все може віддати за те, що любить.

Сніжинка питає в Корнія: чи продасть він полотно Мулену чи ні. Корній відповідає їм стримано, що картина ще "не скінчена", і це тільки його робота яку він нікому не віддасть.

Сніжинка в розмові з Муленом виражає впевненість, що справжній митець повинен належати лише мистецтву і не може повністю віддаватися родинному життю. Всі гості прощаються і виходять з ательє.

Після відходу гостей залишається тільки Корней і Рита. Відбувається серйозна розмова між ними.

Рита натякає на те, що картину можна продати, щоби виручити гроші для лікування Лесика. Вона говорить, що треба їхати на південь, бо Лесик хворіє і йому потрібен інший клімат, а інакше- помре.

Корній категорично проти продажу полотна. Він каже, що полотно — це частина його самого, що продати його — значить зрадити себе. Рита намагається

переконати Корнія, нагадуючи про здоров'я сина. Мама підтримує Риту й теж говорить, що треба думати про дитину, а не про картину.

Корній відмовляється, пояснюючи, що без цього полотна він втратить себе як митця.

Рита бачить, що більше немає сенсу залишатися. Вона говорить Корнію, що йде.

«Ти не хочеш піддержувати сім'ї, і я не хочу. Ти живеш для себе, і я буду. Хай Лесик помирає, мені все одно. Я не можу сидіти над ним і дивитись на те, як він гине. Я буду теж жити! Поки ти не згодишся продати картини, ти мене не побачиш в сім'ї. Чуєш?»

Дія завершується тим, що Рита залишає квартиру. Корній залишається сам біля недописаного полотна.

II Дія

В артистичному кабаре Корній сидить окремо за столиком, похмурий, замкнений у собі. Навколо звучать голоси відвідувачів: вони обговорюють Чорну Пантеру — Риту — і її нові стосунки з Муленом. Хтось говорить, що бачив їх разом, що вона покинула свого Білого Ведмеда. Вони переказують історії про те, як Мулен найняв Риті квартиру, возить її на автомобілях, а вона то обіцяє йому неземне щастя, то сміється з нього. Звучить думка, що для Мулена ця непередбачуваність Ріти і є найбільшим притягненням.

У цей момент у кабаре заходять Сніжинка і Янсон. Сніжинка підходить до Корнія і сідає поряд. Корній виходить із задуми, відповідає скупко. Вона намагається зав'язати розмову, запитує, як справи. На запитання про Лесика він посміхається і каже, що синові сьогодні трохи краще: не плаче, температура менша. Потім Сніжинка обережно запитує про Риту. Корней напружено відповідає, що нічого не знає і що з Ритою кінець.

Розмова набуває болісного відтінку. Сніжинка запитує, чи він шкодує про втрату Пантери. Корній говорить, що ні, не шкодує, бо вони були дві сили, що зіткнулися, але все ж усе це залишило в ньому болісний слід. Він визнає, що знає про її стосунки з Муленом.

Сніжинка починає провокувати Корнія, натякаючи на його ревності, каже що святих не буває і Рита вже з Муленом. Вона говорить, що Корній, мовляв, не артист, якщо так болісно переживає через "пелюшки" й "горшечки", що справжній митець не має бути обтяжений родинними клопотами. Вона каже, що смерть Лесика, як би це цинічно не звучало, дала б йому волю, щоб повністю віддатися мистецтву. Вона говорить про те, що краса вища за "шматочок м'яса".

Корній намагається їй пояснити, що не все вирішується думками. Він б'є себе в груди і каже, що всередині нього щось не піддається розуму. Він не може просто відкинути свої почуття. Корній замовляє коньяк, говорить, що мусить створити щось справжнє, велике, провести "нитку" через віки.

Сніжинка спочатку підтакує йому, а потім різко каже, що він нічого не дасть, що максимум, що він зможе намалювати - це пелюшки для буржуазних діточок. Вона сміється, одночасно з цим жаліючи його. Корній у відповідь піднімає тост за вічне.

Після цього Сніжинка прямо зізнається Корнію в коханні. Вона каже, що любить його, але не так, як Рита, а вільно, щиро, що хоче оточити його любов'ю і надихнути на створення великої краси. Вона просить випити за її любов.

Корній, каже, що нічого зараз не знає, що його серце розривається. На питання, чи любить він досі Риту, він зізнається, що сам не знає - чи любить, чи ненавидить - але знає, що вона його "здушила".

Сніжинка раптом гірко сміється і заявляє, що пожартувала: вона нібито не любить Корнія і просто насміхалася над його простодушністю. Корній приймає це мовчки і спокійно відповідає, що повірив їй.

В кабаре з'являється Рита разом із Муленом. Вона яскраво одягнена, збуджена і поводить виключно. Побачивши Корнія зі Сніжинкою, Рита весело натякає на їхнє товариство, замовляє вино й шумно розсаджується. Вона весело кричить Мулену, щоб той не соромився, адже тут тільки всі свої. Корній намагається триматися холодно, робить вигляд, що спокійний, але уважно слідкує за Ритою. На її питання про полотно відповідає коротко, що картина чудово стоїть. На запитання про Лесика Рита отримує холодну відповідь — піди й подивись.

Рита говорить, що в неї немає часу, і відразу ж запитує Сніжинку. Сніжинка бреше, що Лесик почуває себе чудово. Сніжинка жартує про заміну образу Рити на полотні, чим сильно ображає Риту. Та раптово змінюється, стає різкою, але намагається триматися весело, кличе Мулена пити й розважатися. Мулен не приховує захвату Ритою, визнає, що вона йому затьмарила розум.

Рита у відповідь глузує з Корнія, насміхається з його мовчазності, викликає його на емоції. Коли Корній намагається її зупинити, Рита нахабно заявляє, що він їй ніхто і що вона має право робити, що хоче. Разом із Муленом вона танцює пристрасно і зухвало. Сніжинка захоплено спостерігає, визнаючи, що Рита — страшенно гарна.

Корній весь час п'є, стає похмурішим, але не відводить очей від Рити. Після танцю Рита підбігає до Корнія, питає, чи сподобався танець. Вона провокує його на дії, каже, що тепер вона належить Мулену.

Рита дістає карти й пропонує гру: на кожен програш вона віддає поцілунок Мулену, а за десять програних поцілунків обіцяє йому себе. Всі включаються в гру: Янсон, Мулен, Рита. Мулен виграє поцілунки один за одним. Рита нервує, кричить, підбурює грати швидше. Корній сидить за іншим столом і слідкує.

Коли до останнього розіграшу лишаються лічені миті, Корній підходить до столу. На запитання, чи хоче він грати, відповідає, що хоче тільки дивитися. Рита доводить гру до кінця: програє десять поцілунків, що означає - обіцяну "перемогу" Мулена.

У цей момент Корній робить свою ставку: полотно й Пантеру. Він ставить своє полотно і заявляє, що якщо виграє, Рита буде вільною, а якщо програє - полотно і Рита залишаться Мулену.

Починається вирішальна здача карт. Мулен здає карти, і виграш залишається за Корнієм: полотно і свобода Рити повертаються до нього.

Після виграшу Корній спокійно пропонує Риті повернутися додому. Рита мовчки йде одягатися. Корній бере її під руку, і вони разом тихо залишають кабаре під мовчазні погляди присутніх.

III Дія

У квартирі Корній нервово ходить туди-сюди, заглиблений у свої думки. Рита кидається до сина, розмотує його і бачить, як той схуд і ослаб. Мати Корнія заспокоює її, каже, що Лесик начебто почуває себе краще.

Рита допитується, чи приходила Сніжинка, бо боїться, що у неї забрали сина. Потім вона знову вся в любові до Лесика, шепоче йому ніжні слова. Корній мовчки дивиться, а мати просить роздягнутись і заспокоїтись. Рита щаслива, що дитина впізнає маму. Корній лагідно дивиться на сина, але видно, що в ньому щось не дає спокою.

Мати натякає, що потрібно швидше продати полотно і їхати з Парижа.

Коли мати виходить, Рита намагається поговорити з Корнієм. Вона відчуває, що щось не так. Корній не приховує, що між ними щось змінилося. Він каже, що любить Риту і Лесика, але всередині відчуває що щось не так. Він не може пояснити до кінця, що саме.

Рита запитує, чи не думає він, що вона його зрадила. Корній вірить їй. Але у розмові проявляється їхній головний конфлікт: для Корнія тепер важливе мистецтво, і сім'я заважає йому.

Рита намагається переконати його, що справжня краса - у любові, у житті, у родині. Вона каже, що вони троє - це одне ціле. Вона щиро зізнається, що без них вона просто не зможе жити. Корній розчулюється, обіймає Риту.

Коли Лесик починає дрімати, Корній бачить у цьому нове натхнення для полотна. Він просить Риту залишитись у тій позі і починає працювати. Мати обурюється, що дитина втомлена і що не можна так мучити його задля мистецтва. Корній ігнорує її.

Лесик починає плакати. Мати забирає його, не дає продовжувати. Корній у відчаї. Він намагається вмовити Риту допомогти йому, але вона вже не витримує і каже, що краще продати полотно і рятувати сім'ю.

Корній обурений. Він говорить, що справжнє мистецтво народжується у муках. Вони сваряться. Рита каже, що не може дозволити нищити себе і Лесика заради картини.

В цей момент приходять Сніжинка з Янсоном. Янсон пропонує Риті гроші на виїзд з Парижа, але з однією умовою: вона має їхати без Корнія. Рита розуміє, що це підступ Сніжинки, яка хоче відбити Корнія для себе. Рита ображається і відмовляється.

Після їхнього виходу між Ритою і Корнієм знову спалахує сварка. Корній говорить, що сім'я для нього вже не головне, що мистецтво важливіше. Він дорікає Риті, що через сім'ю він нічого не може створити.

У розпачі Рита запитує, чи Корній хоче, щоб вона поїхала і взяла гроші у Янсона. Корній говорить, що вона має сама принести жертву заради мистецтва: продатись Мулену заради грошей.

Рита в жаху. В розпачі вона кидається до полотна з наміром його знищити. Корній у відповідь погрожує задушити Лесика, якщо вона це зробить. Рита зупиняється.

Після паузи Корній знову питає, чи піде вона до Мулена. Рита плює йому в обличчя. Корній мовчки витирається і йде. Рита залишається одна, ридаючи.

IV Дія

Та ж квартира, приходять Сніжинка і Мігуелес.

Ганна Семенівна розповідає Сніжинці і Мігуелесу, що Лесик помер ще вчора ввечері. Рита і Корній сидять біля тіла дитини й не дозволяють його забрати. Рита заборонила всім говорити про смерть. Ганна Семенівна просить допомоги - вони з Мігуелесом і Сніжинкою вигадують план: відправити Риту нібито до хворої подруги Ані Смирнової, щоб тим часом розв'язати питання з похованням.

Мігуелес вмовляє Риту поїхати, вона, не розуміючи до кінця, погоджується, але наказує Корнію залишитись вдома і чекати її. Корній обіцяє.

Після того, як Рита йде, Корній залишається з Ганною Семенівною. В розмові видно його надломлений стан: він каже, що в домі тепер три трупи — Лесика, полотна і себе самого.

До Корнія приходять Сніжинка. Вона намагається підштовхнути його до рішення остаточно порвати з Ритою і піти вперед заради мистецтва. Вона

переконує його, що справжній митець має бути вільним і не повинен бути прив'язаним до сім'ї. Сніжинка благає його піти з нею, залишити все позаду.

Корній вагається: він не впевнений у своїх почуттях до Рити, не знає, чи хоче залишитись із нею, чи ні. Він мучиться тим, що зв'язок між ними ніби вже обірвався, але до кінця рішення прийняти не може.

Сніжинка стоїть на колінах, благально кличе його з собою. В цей момент у кімнату несподівано повертається Рита. Рита, повернувшись, застає Сніжинку з Корнієм. Вона здогадується, що її спеціально виманили з дому, щоб Сніжинка могла наблизитися до Корнія. Між жінками виникає напружена розмова: Сніжинка каже, що прийшла "звільнити" Корнія від старих зв'язків. Рита ж, обурена, намагається втримати чоловіка, благаючи його залишитися хоча б на останній вечір.

Корній вагається, але погоджується залишитись удома. Сніжинка йде.

Рита намагається повернути довіру Корнія: вона пропонує знову стати моделлю для завершення полотна, позуючи з тілом померлого Лесика. Вона обіцяє повністю віддати себе мистецтву, навіть пожертвувати своїм болем і материнською скорботою.

Корній піддається пориву творчості і починає писати. Рита у цей час дає йому склянку води з отрутою, щоб з'єднати їх "навіки". Корній випиває напій і відчуває слабкість, але продовжує працювати над картиною. Рита допомагає йому, сидячи біля тіла Лесика й підтримуючи образ скорботної матері.

Проте слабкість Корнія наростає. Він усе більше втомлюється, ледве тримається на ногах, але не припиняє малювати. Рита вмовляє його заснути, запевняючи, що тепер вони знову будуть "усі троє разом" — вона, Корній і Лесик.

Коли Корній засинає поруч із тілом сина, Рита підходить до полотна і, розрізавши його ножем, знищує картину. Потім повертається, обіймає чоловіка й сина і, з посмішкою полегшення та скорботи, заплющує очі. У цей час у тиші звучить тужлива мелодія скрипки.

РОЗДІЛ 2 «МЕТОДИКА РОБОТИ НАД СЦЕНІЧНИМ ОБРАЗОМ»

2.1. Характеристика та аналіз образу Янсона

Метод роботи над роллю ґрунтувався на реалістичному-психологічному напрямку. Почну я з роману життя Янсона.

Янсон народився в другій половині XIX століття у Швейцарії, у родині, яка колись належала до вищої аристократії, але з часом втратила більшість своїх політичних впливів та земельних володінь. Його родина зберігала репутацію, поважне ім'я, традиції та витонченість старого світу, навіть якщо багатство вже не було таким блискучим, як колись. У будинку Янсона ще висіли портрети предків у мундирах та фраках, звучала класична музика, зберігалися старі книги філософів та мемуари мандрівників.

Його батько був військовим у відставці, суворим і мовчазним, із глибоким почуттям честі, а мати - освіченою, витонченою жінкою з артистичною душею, що прищепила синові любов до музики, живопису й літератури. Змалку Янсон вивчав класичні мови, історію, філософію. Він грав на фортепіано, захоплювався живописом доби романтизму та вивчав старовинні трактати з етикету й дипломатії.

Та навіть у цих стінах традицій його юність не була безхмарною. У 16 років він уперше зазнав глибокого душевного потрясіння - його родина пережила фінансову кризу, спричинену загальними європейськими економічними потрясіннями. Час благородних маєтків минав, на арену виходила буржуазія. Це болісно вдарило по батьковій гордості. Він намагався зберегти рівень життя сім'ї, вкладався в ризиковані справи, вів переговори, намагався щось повернути - але час старої Європи минав. Нездатний пристосуватися до нової реальності, відчуваючи власну неспроможність захистити родину, одного ранку він застрелився. Як справжній офіцер, він пішов з життя у парадному мундирі, з залишком гідності, яку світ у нього вже відібрав. Тоді Янсон уперше зіткнувся з поняттям втрати - не лише матеріальної, а й втрати близької людини. Янсон

почав глибше вникати в ті основи, які батько прищеплював йому з дитинства: література, музика, естетика, повага до краси, ідеї жертвовної любові, лицарства.

Його юність - це одночасно світ витончених смаків та сувора школа втрати. Він вивчав мистецтво, мови, філософію. Спілкувався з митцями, шукав себе у європейських столицях, мандрував у пошуках відповідей. Але головне - він навчився одній простій, майже середньовічній істині: за справжнє кохання варто платити.

Коли в його житті з'явилася Сніжинка, він одразу відчув - це не просто захоплення, це шанс на те кохання, про яке мріяв усе життя. Його ставлення до неї було не поверховим - він бачив у ній не лише красу, але й вразливість, тендітність, той конфлікт між її природою та вимогами оточення.

Фінансова стабільність Янсона - результат поєднання спадку від родини та його власних зусиль і вмінь, що дозволили йому не залежати від сторонніх. Але ці кошти не були для нього самоціллю. Він не прагнув збагачення - гроші для нього були інструментом. І коли Сніжинці потрібна була допомога, він не вагався: любов важливіша за капітал. Бути поруч, підтримувати, оберігати - це стало його місією, його новим шляхом.

2.2. Образ Янсона та його взаємовідносини з іншими персонажами

У творі «Чорна Пантера і Білий Медвідь» Янсон не є головним персонажем, але в певних моментах суттєво впливає на розвиток подій та допомагає більше розкрити проблеми та характери персонажів, що знаходяться на першому плані. Потрібно зазначити основні аспекти взаємовідносин Янсона з ключовими персонажами п'єси.

1. Янсон і Сніжинка

Ці стосунки - основна мотивація в житті Янсона. Він глибоко закоханий у Сніжинку, майже поклоняється їй. Його любов - не юнацька пристрасть, а стримане, свідоме, віддане почуття зрілої людини, готової йти на все заради щастя обранниці. Він діє як «тінь» Сніжинки: підтримує її, виконує прохання, навіть якщо вони суперечать його власним переконанням. Він позичає гроші Риті, але ставить умову, що Корній має залишитись - це не прагнення роз'єднати

сім'ю заради зла, а покірне виконання того, чого хоче Сніжинка. Янсон дозволяє себе використовувати, бо це - його форма служіння любові.

2. Янсон і Рита

Між ними немає глибоких особистих стосунків, але їхня коротка взаємодія дуже напружена. Рита з презирством ставиться до Янсона, бачить у ньому лише посередника і «виконавця волі» Сніжинки, людини без гідності. Вона різко реагує на його пропозицію, називає приниженням його допомогу. Для Янсона Рита - перешкода, хоча він не ворожий до Рити особисто. Він визнає, що втручається в особисте життя, але не бачить іншого способу допомогти Сніжинці. У спілкуванні з Ритою він стриманий, ввічливий і водночас майже фаталістичний - як людина, що прийняла свій образ «антипатичного посередника».

3. Янсон і Корній

Взаємини між ними прохолодні, але Янсон ставиться до Корнія з повагою. Він визнає його талант, але бачить у ньому емоційно незрілого митця, що загруз у своїх суперечностях. У сцені з грошовою пропозицією Янсон говорить спокійно, не намагається переконати Корнія особисто - розуміє, що головний вплив має відбутися не через нього. Для Янсона Корній - суперник, але не в прямому значенні, а радше як бар'єр на шляху до щастя Сніжинки. Його мовчазна присутність у сценах - це мовчазна спроба відстояти її інтереси. Він не бореться з Корнієм - він просто чекає, чи піде той сам.

4. Янсон і Ганна Семенівна

Їхній контакт по факту немає в сюжеті, але в них є дещо спільне - обидва переживають за близьких і хочуть втримати емоційний баланс у будинку. Їх об'єднує стримана тривога за інших, але цінності в них усе ж різні: Ганна - за сім'ю, Янсон - за кохану жінку.

2.3. Робота над характером та характерністю

Характер персонажа - це його внутрішня сутність, система переконань, спосіб мислення, його глибинні емоційні й моральні орієнтири. Це те, що керує його вчинками не на рівні логіки, а на рівні природи: що його дратує, що його

захоплює, чого він боїться, у що вірить. Характер формується життям: досвідом, вихованням, травмами, перемогами - і саме він визначає, як персонаж діятиме в складних обставинах, як реагуватиме на виклик, на любов, на втрату. Власне, саме характер дає акторові відповідь на запитання «чому мій герой так чинить, а не інакше?».

Характерність в свою чергу - це вже зовнішній прояв цього внутрішнього. Вона проявляється в деталях: у тому, як персонаж говорить, як він сидить, дивиться, як жестикулює, чи швидко ходить, чи довго мовчить перед тим, як відповісти. Це засоби, якими актор показує характер. Характерність - це поведінковий слід характеру. Її можна побачити, почути, навіть відчутти - на відміну від самого характеру, який живе всередині.

Янсон - це стриманий, глибоко врівноважений чоловік, який керується логікою, честю і внутрішніми моральними переконаннями. У ньому поєднуються інтелігентність, делікатність і витримка. Він не схильний до імпульсивних рішень або емоційних вибухів - навпаки, завжди діє зважено, чітко усвідомлюючи наслідки своїх дій. Його поведінка спокійна, розмірена, без надмірних жестикуляцій чи афектацій. Його мова стримана, культурна, точна; він уникає конфліктів, намагається не тиснути на інших і не вторгтися в чужі кордони. Але водночас у ньому є стійкість і внутрішній стрижень: якщо Янсон приймає рішення - він не коливається. Його головна якість - вірність. Якщо він відданий людині, то залишиться поруч до кінця, навіть якщо це вимагатиме самопожертви. При цьому він ніколи не буде вимагати взаємності - його вірність не залежить від того, що йому дають у відповідь. Він не романтик у поведінці, але глибоко емоційний усередині: його любов не показна, але щира й глибока. У спілкуванні Янсон уважний, чуйний, завжди бачить і відчуває стан іншого, і завдяки цьому не ображає - навпаки, завжди намагається бути коректним і підтримуючим. Його характер - це приклад чоловічої гідності, тиші й сили, яка не потребує демонстрації.

Характерність Янсона — це зовнішній спокій, зібраність, обережна пластика і м'який голос. Але за цим стоїть сильне, непохитне внутрішнє ядро,

здатне на тверді вчинки, коли на кону стоїть те, що він вважає важливим. Він не герой дії, але герой сталості. І коли настає момент - діє точно, без сумнівів.

Його мова рівна, стримана, спокійна. У нього майже ніколи не підвищується голос, він говорить м'яко, але завжди чітко і тільки по темі. У його інтонаціях - повага, внутрішня гідність і певна відстороненість, як у людини, яка вже багато бачила, багато пережила і не має потреби доводити щось зайве словами.

Його хода - обережна, розважлива, як у людини, що не звикла поспішати або шуміти. Він не нав'язує себе простору - а радше обирає місце, де зможе бути присутнім так, щоб його майже не помічали, але щоб він бачив і чув усе. У другій дії це виявляється особливо: Янсон наче спостерігає збоку, не втручається без потреби, але наповнює свій куток залу невидимою енергією: його «павутинням» - спокоєм, зосередженістю, уважністю. Він не пасивний, а зосереджено напружений. Це простір, у якому він мислить, оцінює, готується діяти, якщо виникне потреба.

Жести Янсона рідкісні, точні й виважені. Він не розмахує руками, не робить зайвих рухів. Якщо він щось робить - це завжди з ясною метою. Якщо до нього звертаються або якщо він вирішує діяти - то це буде зроблено чітко, мовчазно, без зайвих пояснень. Наприклад, якщо він пропонує гроші Риті, то не буде довго умовляти - просто викладе пропозицію, стримано, але рішуче, залишаючи за собою право не нав'язуватись.

Коли Янсон стоїть - він стоїть рівно, з невимушеною, але гідною поставою. У ньому є щось від колишнього військового середовища - витримка, внутрішня зібраність, дисциплінованість. Але ця витримка не холодна, а тепла - тому що всередині в нього постійно горить спокійне світло любові і відданості, передусім до Сніжинки. Якщо ж він у кімнаті з нею - його тіло, не змінюючись зовні, наче наповнюється іншим змістом: його погляд теплішає, усмішка стає легшою, рухи - м'якшими.

З цього аналізу ми можемо визначити зерно образу Янсона - це вартовий любові. Цей образ поєднує його тиху, але незламну відданість; його стриманість

і самоконтроль; його здатність не втручатися без потреби, але діяти чітко, коли це необхідно. Він не просто любить - він стоїть на варті любові, навіть якщо ця любов одностороння, навіть якщо вона болісна, навіть якщо вона вимагає жертви.

2.4. Надзавдання та наскрізна дія ролі

Поняття надзавдання та наскрізної дії є ключовими для глибокого розуміння внутрішнього світу персонажа. Надзавдання - це глибинна мета героя, те, що лежить в основі всіх його вчинків, рішень, навіть мовчань. Це не разова ціль, а внутрішній напрямок, який персонаж, можливо, не завжди усвідомлює, але який визначає його шлях протягом усієї дії. Наскрізна дія - це практичне втілення цієї мети у конкретних діях і поведінці; це та лінія, яка проходить через увесь твір, утримуючи персонажа в його внутрішній правді.

Надзавдання Янсона полягає в одному - зберегти світ Сніжинки. Це не просто бажання бути поруч чи допомогти - це глибока потреба підтримати її у всьому: у її прагненнях, у боротьбі, у становленні. Його внутрішній рух спрямований на те, щоб Сніжинка не втратила себе, не лишилась сам на сам із викликами, які на неї сиплються. Він не ставить себе в центр - навпаки, він готовий бути непомітним, відійти в тінь, аби вона мала опору.

Наскрізна дія Янсона - це постійне, мовчазне, але рішуче прагнення бути поруч із Сніжинкою. Не нав'язливо, не відкрито, не демонстративно - а глибоко, щиро, самовіддано. Навіть коли він звертається до інших персонажів, наприклад до Рити, він це робить не задля себе, а щоб захистити простір Сніжинки, не дати світові навколо неї розвалитися.

Таким чином, надзадача і наскрізна дія Янсона переплетені: його бажання зберегти світ іншої людини проявляється в тихій готовності бути присутнім, підтримувати, чекати, мовчати, якщо треба - жертвувати собою.

РОЗДІЛ 3 «СЦЕНІЧНЕ ВТІЛЕННЯ ОБРАЗУ ЯНСОНА»

3.1. Використання виразних засобів для становлення сценічного образу (голосова та пластична характеристики, темпоритм ролі)

Сценічний образ не може існувати лише на рівні тексту чи внутрішніх мотивів героя. Для того щоб персонаж став живим, відчутним, переконливим на сцені, актор користується цілою системою виразних засобів. До них насамперед належать голос, пластика (тобто робота тіла), а також темпоритм - особливий ритмічний малюнок ролі, який визначає динаміку її існування в кожній сцені.

Голосова подача - це не тільки тембр або гучність. Це спосіб, у який персонаж говорить, як він формулює думки, робить паузи, підвищує або знижує тон. Через голос актор передає емоційний стан, рівень внутрішньої напруги, відстань до співрозмовника - як фізичну, так і психологічну.

Пластика включає все: поставу, жести, міміку, ходу, навіть те, як персонаж тримає руки у стані спокою. Це мова тіла, яка працює постійно - навіть тоді, коли герой мовчить. Через пластику глядач зчитує внутрішній стан персонажа, його відкритість або закритість, впевненість або тривогу, активність або пасивне спостереження.

Темпоритм ролі - це загальний ритм існування персонажа в сцені, який охоплює як фізичні дії, так і мову, реакції, внутрішні переходи. Темп може бути швидким, уривчастим або навпаки - сповільненим, розтягнутим. Від цього залежить, як персонаж впливає на загальну сценічну атмосферу: підсилює динаміку, напружує простір або, навпаки, заспокоює, знімає емоційне напруження.

Образ Янсона потребує стриманих, але точних виразних засобів, що передають його зосередженість і уважне ставлення до оточення.

Голос. У Янсона спокійна, невисока тональність голосу, без емоційних вибухів. Переважає коротка, чітка фраза, інтонаційно стримана. Паузи - важливий елемент: вони дають простір співрозмовнику, а також підкреслюють його небажання тиснути або домінувати.

Пластика. Рухи Янсона повільні, мінімальні, продумані. Він не метушиться, не жестикулює зайво. Часто стоїть осторонь, тримає руки біля корпусу, або тримає люльку. Входить у простір інших персонажів обережно, без раптових жестів. Якщо торкається когось — це завжди легкий, точковий дотик, що не затягується в демонстрацію.

Темпоритм. У Янсона - стабільний, сповільнений темп. Він нікуди не поспішає, часто мовчить, слухає, спостерігає. Його ритм контрастує з емоційними сплесками інших героїв, особливо Рити чи самої Сніжинки в критичні моменти. Цей ритм - навмисний: він не просто повільний, а стримуючий. Він не створює динаміки, але тримає сцену в рівновазі.

Ці засоби разом дозволяють побудувати образ Янсона не як пасивного, а як напруженого, присутнього героя, чия дія не зовнішня, а внутрішня.

3.2. Костюм, грим та реквізит

Протягом всієї вистави, костюм мого персонажа не змінюється. Він складається з:

Жилетка: темно-синя, класична, костюмного типу (зазвичай носить під піджаком), без малюнків, приталена, застібається на гудзики.

Сорочка: світла, з довгим рукавом, класичного крою, заправлена в брюки.

Брюки: темно-сині, в тон до жилетки, прямого класичного фасону, без зайвих декоративних елементів.

Взуття: чорні класичні туфлі на шнурівці.

Акcesуар: люлька, що використовується як характерна деталь образу.

Зачіска: коротка стрижка, акуратна, без стилізації.

Загальний вигляд: стриманий, охайний, інтелігентний; створює враження солідного, зібраного джентльмена з певною внутрішньою дистанцією.

ВИСНОВКИ

У процесі роботи над творчим проектом я досяг поставленої мети — опанував теоретичні та практичні основи створення ролі Янсона в п'єсі Володимира Винниченка «Чорна Пантера і Білий Медвідь» і втілював цей образ у сценічній формі.

Я проаналізував біографію й творчість Винниченка, що допомогло глибше зрозуміти ідейне підґрунтя драми. Розбір історії написання п'єси дозволив побачити зв'язок між особистими переживаннями автора й художньою структурою твору, а також виявити специфіку драматургічного конфлікту.

Робота над образом Янсона дала мені цінний досвід опрацювання другорядного персонажа, який, попри свою нецентральну позицію у фабулі, має глибокий внутрішній зміст та важливе ідейне навантаження. Увагу було зосереджено на аналізі характеру Янсона, його психологічному портреті, мотиваціях та внутрішньому конфлікті. В результаті вдалося визначити його надзавдання — залишатися вірним коханням до Сніжинки, зберігаючи при цьому гідність, стриманість і моральну сталість. Його наскрізна дія полягає в захисті цього внутрішнього стрижня — спокійного, тихого почуття, яке не потребує гучних проявів, але здатне на глибоку самопожертву.

Також особливу увагу було приділено характерності: хода, пластика, тембр голосу, ритм дій — усе це підкреслює зібраність, внутрішню тишу та зосередженість Янсона. На сцені він існує як постать із власною вагою, навіть якщо мовчить або залишається в тіні.

Практичне втілення дало змогу перевірити обрану концепцію в дії, протестувати сценічні рішення й досягти емоційної точності образу. Янсон постає як важлива фігура в драмі: не головна, але ключова, що впливає на розвиток конфлікту та підсилює головні теми твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Винниченко, В. Драматичні твори. Т.13 / В. Винниченко. – Київ : КНИГОСПЛКА, 1930. – 204 с.
2. Панченко В. Володимир Винниченко: парадокси долі і творчості. – К., 2004. –288 с.
3. Білоус В. Проблема митця та мистецтва у драматургії Володимира Винниченка // Наукові записки. Серія: філологічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 92. – с. 288-293
4. Кохання і любов Володимира Винниченка [Електронний ресурс] // Вичерпно. — 2021. — 19 жовт. — Режим доступу: <https://vycherpno.ck.ua/kohannya-i-lyubov-volodimira-vinnichenka/>
5. Чорна пантера і білий медвідь [Електронний ресурс] : художній фільм / реж. О. Бійма ; за твором В. Винниченка. – YouTube, 17 груд. 2013. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=vrn1l9LsTxg>
6. Головенко Т.М., Козарь О.П., Бондарчук Ю.С., Шовкомуд О.В. Історія костюму: культурна спадщина народів світу: навч. посіб. — Луцьк: Луцький національний технічний університет; Мукачево: Мукачівський державний університет, 2023. 256с.
7. Проблема творчої реалізації митця у драмі Володимира Винниченка «Чорна пантера і білий ведмідь» [Електронний ресурс] / С.В. Уманець, В.А. Просалова // Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. — 2018. — Режим доступу: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi9g93z5daNAxV3IRAIHUOeAp8QFnoECDQQAQ&url=http%3A%2F%2Fjvestnik-sss.donnu.edu.ua%2Farticle%2Fview%2F6174%2F6203&usg=AOvVaw2myeE2e1PurtdLEXAx3PKV&opi=89978449>
8. Патріс Паві: Словник театру / пер. з фр. Якуб'як. Львів, 2006. 640 с.

9. Чорна пантера і білий ведмідь: аналіз твору [Електронний ресурс] // Dovidka.biz.ua. — Режим доступу: <https://dovidka.biz.ua/chorna-pantera-i-biliy-vedmid-analiz/>
10. Процес становлення професії актора та режисера / І.О. Борис // Культура України. — 2014. — Вип. 46. — С. 180–189.
11. Метафора у драматургійному дискурсі В. Винниченка [Електронний ресурс] / В. Олексенко // Просвіта Херсонщини. — Режим доступу: <https://prosvita-ks.co.ua/volodymyr-oleksenko-metafora-u-dramaturgiynomu-dyskursi-vvynnychenka>
12. Проблематика драми «Чорна Пантера і Білий Ведмідь» В. Винниченка [Електронний ресурс] // UkrLit.net. — Режим доступу: <https://ukrlit.net/item/551.html>
13. Функційна роль кольору у драмі «Чорна Пантера і Білий Медвідь» В. Винниченка [Електронний ресурс] // Українська література — 2017. — Режим доступу: https://ukrlit-2017.blogspot.com/2021/02/blog-post_49.html
14. Драматургія В.Винниченка («Між двох сил», «Чорна Пантера і Білий Ведмідь», «Гріх»): конфлікти і характери. [Електронний ресурс] // studfiles.net — Режим доступу: <https://studfile.net/preview/9610920/page:23/>
15. Європейський костюм 19 століття [Електронний ресурс] // blogspot.com — Режим доступу: <https://arshistorian.blogspot.com/2020/11/19.html>

ДОДАТКИ

1. Афіша

2. Сценічне втілення

